

HEMCKA ΓPAMATUKA

IBMAC

Немска граматика

с упражнения и ключ

Осмо изцяло преработено
и актуализирано издание

Издание на редакция „Дуден“
Автори: Петер Галман, Хорст Зита, Мария Гайпел,
Ана Вагнер, Йорн Хедке
в сътрудничество с Франциска Мюнцберг

Превела: Елена Минкова

**ИК „ЕМАС“
София, 2019**

SHÜLERDUDEN, GRAMMATIK:
8., komplett überarbeitete und aktualisierte Auflage
© Duden 2017 Bibliographisches Institut GmbH, Berlin

HEMСКА ГРАМАТИКА
С УПРАЖНЕНИЯ И КЛЮЧ
© Елена Минкова, превод
© Борис Драголов, оформление на корица
© ИК „Емас“, 2019

Всички права запазени!

Предговор

Настоящата книга е граматика за ученици. Тя описва основните структури на немския език, като започва със звуковете и буквите, преминава през изречението и стига до текста и разговора. По този начин тя помага на учениците, а и на техните родители, да разберат по-добре строежа на немския език. Учителят може да я използва в учебния процес или за допълнителни указания.

Тази граматика е замислена като справочник за случаи-те, когато се нуждаем от информация във връзка с някой граматичен въпрос; тогава на помощ ни идват многобройните таблици, които тя съдържа. Освен това помагалото насочва и към самостоятелно решаване на граматически проблеми и поради тази причина важна роля играят утвърдилите се в практиката способности, като например проверките със заместване или разместване (Ersatzprobe und Verschiebeprobe).

Тъй като най-добре запомняме основите на граматиката, като ги прилагаме на практика, настоящото помагало съдържа много упражнения със съответните отговори. По този начин граматиката е подходяща не само за ползване в процеса на преподаване, но и за самостоятелно учене и упражняване вкъщи.

На уебсайта www.duden.de/schuelerduden-grammatik могат да се потърсят и упражнения, които не са дадени в граматиката. Така всеки сам може да тества онлайн собствените си познания по граматика.

Берлин, април 2017

Редакцията на Дуден и авторките и авторите

Указания за ползване

Най-важното е, че тази книга е граматика. Граматиките не се *прочитат* (и то *на един дъх*), *в* граматиките се *чете*; те се разгръщат, когато е налице някакъв проблем. Граматиката на Дуден за ученици е граматика и за ученици, и за учители. Учениците могат да я използват при самостоятелната си работа въщи; обаче ученици и учители могат да работят с нея и заедно в клас.

Нормалната работа с настоящата граматика си представяме по следния начин: възникнал е някакъв граматически проблем, за който бихме искали да получим по-точна информация. За тази цел отваряме граматиката. В нея би трябвало да намерим обяснение и достатъчно много примери, които да ни помогнат да разберем добре обяснението и да го приложим и към други случаи. Освен това ще намерим и упражнения, с чиято помощ можем да проверим дали правилно сме разбрали обяснението. Верните отговори на упражненията са поместени в края на книгата. В някои случаи са добавени текстове, които показват проблема и от друга, не много обичайна страна; тези текстове трябва да послужат като повод за по-нататъшни собствени разсъждения.

Граматиката може да се ползва при работа в клас, когато определени явления в немската граматика трябва да се разгледат по-обстойно или в по-широка систематическа връзка. В тези случаи можем да си създадем пълна картина за определена глава от граматиката.

Друга възможност е непосредственото използване на граматиката при работа върху други езикови проблеми, като например:

1. В клас се работи върху дадена задача, например, съставяне на определен текст.

2. В процеса на работата възниква някакъв езиков проблем от областта на граматиката: примерно трябва да се знаят формите за преизказване на чужда реч, или да се овладеят езиковите средства за аргументиране.

3. Проблемът се обсъжда чрез съвместна работа в класа и се прави опит за откриване на правилото.

4. За проверка отваряме граматиката.

5. За затвърждаване на наученото се правят упражнения от същата граматика.

6. Когато по-късно попаднем на текстове, в които отново се появява разгледаният проблем, се търси връзката с вече наученото от работата с граматиката.

Това системно движение между граматика и езикова употреба ни дава сигурност, че работата върху граматиката действително може да се отрази на качеството на нашата говорима и писмена реч повече от всеки друг метод.

В заключение няколко практически съвета:

□ *Разделите* са номерирани с числа. Към тях се отнасят намиращите се на различни места в текста препратки (например ↑234), които онагледяват връзката между различните граматически явления.

□ По отношение на *термините и специалните изрази (Fachausdrücke)* в регистъра са посочени не само означенията, които се използват в настоящата граматика (например *Adjektiv*), но и тези, използвани в други граматика и в книги, занимаващи се с езикови въпроси (например *Eigenschaftswort, Artwort, Wiewort*).

НАЙ-МАЛКИТЕ ГРАДИВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ЕЗИКА

Звукове и букви

1. Всяка дума в езика се състои от неголям брой звукове, респ. букви. Звуковете са градивните елементи на говоримата реч, а буквите – на писмената реч.

Писмото в немския език има 26 букви, към които се добавят и знаците за преглас (Umlaut) *ä, ö, ü*, както и буквата *ß* (есцет), винаги като главни и малки букви с изключение на *ß* (есцет) (↑21):

При изписване изцяло с главни букви есцет (*ß*) обикновено се замества с двойно *s*.

A B C D E F G H J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z –
Ä Ö Ü

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z
ä ö ü ß

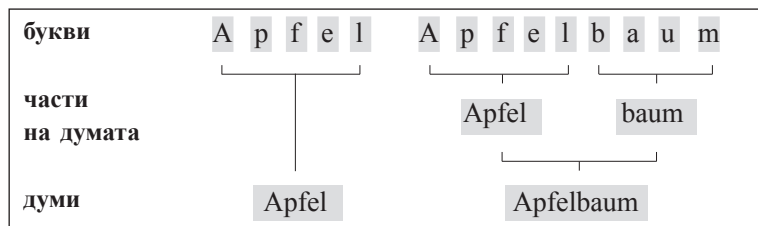
В тези случаи трябва да се избягва употребата на малкото есцет (*ß*):

Straße → STRASSE (неуместно: STRAßE)

Буквите от писмената реч и звуковете на говоримата реч могат да бъдат съотнасяни и едни към други. Но при това невинаги на даден звук съответства също така дадена буква – и обратно. Така например с буквосъчетанието *sch* означаваме един-единствен шушकाва звук *ш*, а на едната буква *х* отговаря поредица от два звука [кс]; срв. напр. *Hexe*.

Понякога за означаването на един и същ звук разполагаме с няколко букви или буквосъчетания. Така например с *a, aa, ah* в думите *Tal, Saal, Zahl* означаваме все същия дълъг звук *a*. Обратно – една и съща буква в различни думи понякога трябва да се чете различно; ще дадем пример с буквата *G* в думите *Geld, Genie* (във втората дума тя отговаря на мекия звук *ж*).

2. Звуковете и буквите са градивните частици на елементи, които изразяват дадено съдържание и имат определено значение. Тези елементи могат да са цели думи, но също така и части от думи (Wortbausteine, ↑381 и сл.):

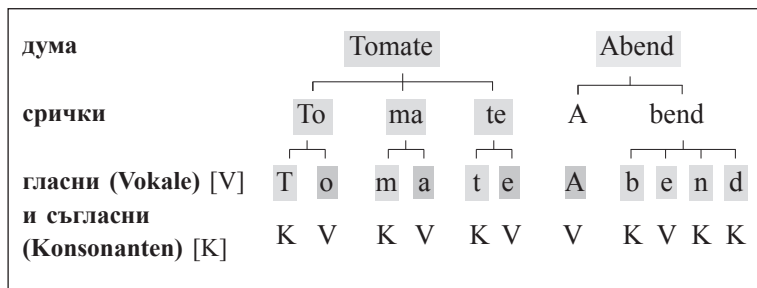

Разглеждани сами за себе си, звуковете и буквите в думите нямат собствено значение. Така например думите, които започват с *A*, нямат общ признак по съдържание, по който да се отличават от други думи, започващи примерно със *Z*. Следователно буквата *A* не е носител на значение, както и отговарящият ѝ звук.

3. Когато изговаряме или прочитаме бавно и отчетливо думите, те се разпадат на единства, които наричаме *срички* (*Silben*)

Tomate	→	To-ma-te
Abend	→	A-bend
Kinder	→	Kin-der
Zimmerpflanze	→	Zim-mer-pflan-ze

Ядрото на сричката е пълнозвучен звук, който означаваме като *гласна, вокал* (*Vokal, Selbstlaut*) (↑6). Преди или след гласната обикновено стоят други звукове, които се наричат *съгласни, консонанти* (*Konsonanten, Mitlaute*) (↑10); съществуват обаче и срички, които се състоят само от една гласна:

4. Упражнение

Представете си, че трябва да създадете сричково писмо на немски, т. е. писмо, в което на всяка сричка да отговаря специален знак. Колко знака ще ви бъдат необходими, за да напишете следните думи:

Nase, Kuchen, Hase, liegen, Nagel, verlieben, nagen, haben, Hagel, versagen, Kugel, Aussagen.

5. Упражнение

Кое е особеното в следните междуметия:

Psst! Brr! Hm! Dz, dz, dz!

Гласни и букви за гласни (Vokale, Selbstlaute und Vokalbuchstaben)

6. При гласните (die Vokale, Selbstlaute) и съответстващите им букви (↑1) можем да различим две подгрупи, ако имаме предвид две различни гледни точки:

1. Различаваме *основни гласни (Grundvokale) и прегласи (Umlaute)* (Grundvokalbuchstaben und Umlautbuchstaben).

2. Различаваме още *прости гласни (einfache Vokale) и двугласни, дифтонги (Diphthonge, Zwielaute, Doppellaute)*. В писмената реч двугласните винаги се отбелязват с буквосъчетания .

В такъв случай ще се получи следната схема:

	основни гласни	прегласи
прости гласни (einfache Vokale)	a e i o u	ä ö ü
двугласни (Diphthonge, Zwielaute)	ei (ai) au eu	äu

За разликите между *e/ä*, *ei/ai* и *eu/äu* вж. 8 (↑8)
На буквата у в повечето думи съответства звукът *ü*:

Physik, Psychologie, Rhythmus, lynchen, zynisch

7. Всички *прости гласни* могат да бъдат *дълги* или *кратки*. Тази разлика се отбелязва по различен начин при изписването им. Това се вижда от следните двойки думи:

кратка гласна	дълга гласна
still, Fisch, Widder	Stiel, Nische, wieder
Bett, Wetter, stellen	Beet, Meter, stehlen
Ratte, Masse, Fall	raten, Maß, fahl
Schrott, Schloss, Post	Schrot, groß, Trost
Hölle, können	Hölle, stöhnen
null, spucken	Stuhl, spuken
flüssig, Küste	müßig, Wüste

8. Между *ei* и *ai*, както и между *eu* и *äu* съществува разлика само в писането, но не и в изговора. Също така и при краткото изговоряне на *e* и *ä* в стандартния език чуваме един и същи звук:

Weise/Waise, Leib/Laib, Meise/Mais
Leute/läuten, neulich/bläulich, Kreuzchen/Käuzchen
Wende/Wände, Herz/März, Stelle/Ställe, Restchen/Kästchen

Обратното, при предаването на дълъг звук *e* и *ä* се изговарят различно:

Beeren/Bären, Ehre/Ähre, wehren/währen, Reeder/Räder, Meere/Mähre, Seele/Säle, (wir) geben/(wir) gäben

9. В крайните неударени срички буквата *e* често съответства на тъмна гласна с неопределено звуково качество (Murmellaut)¹:

Suche, Breite, Tasche, müde

При неударените срички в края на думите (Nachsilben), които завършват на *-en*, *-em*, или *-el*, често не може да се чуе никаква гласна; в тези случаи *m*, *n* и *l* образуват като гласни ядрото на сричката:

Bogen, reden; Atem, gutem; Nagel, dunkel

Съгласни и букви за съгласни (Konsonanten, Mitlaute und Konsonantenbuchstaben)

10. Съгласните (die Konsonanten, die Mitlaute) се делят според артикулирането им в устната кухина, което е онагледено в следващата таблица. В следващата таблица те се предават с помощта на обичайните букви и буквосъчетания (↑1); за онагледяване са добавени примери:

	устнени / лабиални Lippenlaute	зъбни / дентални Zahnlaute	съскави / шушкави Zischlaute	небни Gaumen- laute	гърлени Kehl- kopflaute
I твърди/ беззвучни hart	p (Perle)	t (Tisch)		k (Korb)	

¹ Този звук отговаря на тъмен звук между българското *e* и *ъ*. – Бел. пр.

	меки/звучни weich	b (Buch)	d (Dach)		g (Garn)	
II	беззвучни hart	f (Fisch)	ss (Gasse)	sch (schön)	ch (acht)	h
	звучни weich	w (Wind)	s (Rose)	g (Genie)	j (ja)	
III		m (Mund)	n (neu)		ng (Ding)	
IV			l (Linde)		r (Rad)	

- I – експлозивни (Verschlusslaute);**
II – търкави/фрикативни (Reibelaute);
III – носови (Nasenlaute);
IV – латерални (Fließlaute).

11. За звука, означаван със съчетанието *ch*, в немския език съществуват два варианта: един ясен, артикулиран отпред в устата звук, както и един, по-тъмен, учленяван назад. Последният се среща след гласните *a, o, u, au*. Ясният вариант се нарича *Ichlaut*, а тъмният *Achlaut*.

Ясен вариант (*Ichlaut*): *ich, Sicht, Becher, Dächer, Löcher, Bücher, streichen, Seuche, durch, Molch, manche*
Тъмен вариант (*Achlaut*): *ach, Nacht, doch, Flucht, Strauch*.

12. В стандартния език звучните съгласни *b, d, g* се изговарят беззвучно, ако стоят в края на сричката (*Silbenauslaut*). Тази промяна в изговора се нарича *краесловно обеззвучаване (Auslautverhärtung)*. То не се взема под внимание при писането. Причината за това е, че частите от думи, които се явяват в повече форми на думата, трябва да запазят еднакъв вид и в писмената си форма. Разликата в изговора става ясна, ако сравним помежду им няколко сродни форми от една и съща дума:

Звучен говор Weiche Aussprache	Беззвучен изговор в края на сричката Harte Aussprache im Silbenauslaut
graben, Gräber, Grube	Grab, Grübchen
Gläser, glasig	Glas, Gläschen
leiden, Räder	Leid, Rad

Други звукови явления

13. Устната реч не е просто поток от словни форми и в крайна сметка от срички и звукове. На нея са присъщи и други явления, като например следните:

1. Говорещият *разчленява* изказа си, като учленява *интонационни/звукови цялости (Tonbögen)*, т. е. той повишава или снишава гласа си на определени места или прави паузи. При писменото предаване на разговори тези моменти често означават със съответни препинателни знаци.

Обаче в писмения език, за граматическото разчленяване на текста, често поставяме запетая и на места, при които в устната реч не се чува никаква пауза.

Der Lehrer, sagt Lukas, spinnt.

Der Lehrer sagt, Lukas spinnt.

Und ganz am Schluss kommt noch – Stefan!

Wir benötigen zusätzlich: Lauge und Schleifpapier, Farbe und Pinsel.

2. С помощта на интонационните цялости или, казано по-просто, чрез *интонацията (die Satzmelodie)* говорещият показва дали прави съобщение, изрича подкана или задава въпрос.

Когато възпроизвеждаме в писмен вид нещо казано, ние го означаваме със съответните препинателни знаци в края на изречението:

Du kommst morgen auch.

Du kommst morgen auch!

Du kommst morgen auch?

3. С гласа си говорещият може да изрази, че приема нещо като сериозно, че само се шегува, че иска да бъде ироничен или циничен. Естествено, такива нюанси не могат да бъдат директно предадени чрез писмото; вижте обаче усмивките (Smileys) в кратките новини и при дискусиите и чатовете в интернет.

4. Определени части от изречението могат да бъдат специално *изтъкнати*. За изразяването на тези особености на устната реч в писмената разполагаме с различни графични средства, като например подчертаване или специални шрифтове (курсив и др.).

Susanne hat das Buch in die Bibliothek gebracht.
Susanne *hat* das Buch in die Bibliothek gebracht.
Susanne hat *das* Buch in die Bibliothek gebracht.
Susanne hat das *Buch* in die Bibliothek gebracht.
Susanne hat das Buch *in* die Bibliothek gebracht.
Susanne hat das Buch in *die* Bibliothek gebracht.
Susanne hat das Buch in die *Bibliothek* gebracht.
Susanne hat das Buch in die Bibliothek *gebracht*.

14. Упражнение

На какво иска да ни обърне внимание говорителка, която особено набляга на напечатаните с *курсив* думи в горните изречения?

Пример: *Susanne* hat das Buch in die Bibliothek gebracht. → т. е. не някой друг, а именно тя.

15. Упражнение

а) Опитайте се да изговорите следното изречение сериозно, иронично, с недоверие, учудено, изненадано, ужасено, облекчено, саркастично, смутено, разочаровано, признателно:

„Das hast du gut gemacht!“

б) Можем да използваме не само гласа си за предаване на съобщения. С какви други средства можем да подсилим отношението си към казаното от нас?

Други елементи на писмото

16. Както устната реч е нешто повеќе от поток звукове, така и писмената реч е нешто повеќе от простото подреждане на буквите една след друга. Какви други елементи съществуват в писмото? Тук ще се спрем накратко на някои от тях:

- цифри
- специални знаци
- препинателни знаци
- разстояние между думите
- главни и малки букви
- различни шрифтове
- текстови блокове

17. *Цифрите* са знаци за числата. Те се използват за означаване на числителни имена или на части от тях. Числата могат да бъдат изписвани с цифри или с букви. За разлика от буквите цифрите не са свързани със звученето на числителните. Поради това написаните с цифри числа изглеждат еднакво във всички европейски езици:

Немски	Френски	Английски
4 = vier	4 = quatre	4 = four
12 = zwölf	12 = douze	12 = twelve
9762 = neuntausend- siebenhundert- zweiundsechzig	9762 = neuf mille sept cent soixante- deux	9762 = nine thousand seven hundred and sixty-two

Подобно на цифрите и следните специални знаци, например, заместват цели думи:

§ = параграф

% = процент

& = и

\$ = долар

‰ = промил

† = починал

18. В устната реч обикновено редим думите непосредствено една след друга, паузи правим само след по-големите смислови единици.

Когато започнали да пишат, хората постъпвали по същия начин и с писмото. Така през античността са пишели, без да оставят разстояние между отделните думи. Само след по-големи смислови единства следва пауза. Днес обаче ние оставяме пространство между отделните думи, така че още от пръв поглед, да ги открием.

Без разстояние между думите	С разстояние между думите
Wiemansiehtkönnentextenursehr schweregelesenwerdenwenn der wortzwischenraumfehlt	Wie man sieht, können Texte mit Wortzwischenraum sehr viel besser gelesen werden.

19. С препинателните знаци разчленяваме вътрешно изречението и отграничаваме отделните изречения в текста:

- So hatten wir es geplant. Aber es kam alles anders.
- So hatten wir es geplant – aber es kam alles anders.
- So hatten wir es geplant; aber es kam alles anders.
- So hatten wir es geplant, aber es kam alles anders.

20. Упражнение

Какъв е резултатът от поставянето на препинателни знаци в следните изречения:

1. Niklas hat uns vor allem am Abend gern besucht.
2. Niklas hat uns (vor allem am Abend) gern besucht.
3. Niklas hat uns, vor allem am Abend, gern besucht.
4. Niklas hat uns – vor allem am Abend – gern besucht.

21. Писмените знаци имат не само една-единствена установена форма. Така например, с изключение на ß ↑1 всички букви от азбуката биват главни и малки. Тези форми също могат да се

променят – има шрифтове с изправени и шрифтове с наклонени букви (*курсив*), с тънки и с удебелени (получерни); с ъгловати и със закръглени букви или ръкописни със свързани букви. Това многообразие може да се използва по различни начини:

1. Маркираме началото на изречението, като началната буква на първата дума изписваме като главна:

Aller Anfang ist schwer.

2. Освен това в немския език открояваме с главна буква и определени думи от останалия текст като 1. съществителни, 2. собствени имена, 3. форми за обръщение:

1. Nomen: Wenn hinter Fliegen Fliegen fliegen, dann fliegen Fliegen Fliegen nach.

2. Eigennamen: Dieses Foto zeigt mich vor dem Schiefen Turm von Pisa.

3. Anredepronomen: Wann passt es Ihnen, Frau Loser?

3. Можем да изтъкнем определени думи, като ги изпишем изцяло с главни букви:

Das ist ein MUSTERSATZ.

4. Главните букви са характерни и за така наречените инициални думи или буквени съкращения (Initial- und Buchstabenwörter, ↑414):

Kopierst du mir die Songs auf CD? Die DB stellte den neuen ICE vor.

5. Когато избираме определен шрифт, можем по различен начин да изтъкнем отделни думи или части от текста:

Das ist ein *Mustersatz*.

Das ist ein **Mustersatz**.

Das ist ein ***Mustersatz***.

По подобен начин използваме и подчертаванията:

Das ist ein Mustersatz.

В някои случаи можем да изберем дали искаме да открием даден елемент от текста с препинателни знаци, или с други графически средства:

Im „Tapferen Schneiderlein“ kommt ein Einhorn vor.

Im *Tapferen Schneiderlein* kommt ein Einhorn vor.

22. За разлика от устната реч писмената не съществува само за един миг. Написаният текст може да лежи пред нас цял и ние да го прелистваме, да потърсим нещо в него, бегло да го прегледаме, да прескочим някаква част и т. н. При устната реч, например при изнасянето на сказка, всичко това е невъзможно. За да се улесни ориентирането в написания текст, той се подрежда в *текстови блокове*. Освен това отделни части от текста могат да се означат като заглавие, обяснение (Bildlegende), бележка под линия и т. н., напр. с помощта на специален шрифт или поставяне на особено място.

23. Упражнение

Каква функция имат отделните текстови блокове в следното писмо?

1111111111111111	2222222222222222
1111111111111111	
1111111111111111	
3333333333333333	
3333333333333333	
3333333333333333	
4444444444444444	